

élethez közeledett, a jövő iránti felelősség, a korhangulat kifejezésének igénye szabta meg útját. Mindezekkel könyvében nem csupán árnyalta és rendszerbe foglalta Babits forradalmak alatti ténykedéséről kialakult képet, realitásra törő igényével további vizsgálódásokra és elemzésekre serkent.

Laczkó András

Fülöp László: *Élő költészet. Pályaképek és vázlatok mai magyar költőkről.* Bp. 1976. Magvető K. 1976. 471 l. (Elvek és utak)

Fülöp László kötete az utolsó három évtized magyar líráját vizsgálja: válogat, elemez, értelmez. Fontos és sürgető feladat ez, a vonulatok és az értékek felmérése költészetünknek ebben a még zajló szakaszában. És nem könnyű a legmaradandóbb életművekre határozottan rámutatni, mert a múlthoz való viszonyítást, a folytonosság és az újítás szintézisének fölismerését igen megnehezíti a mai vonatkozási pontoknak a távlat hiánya miatti viszonylagos-sága, és persze számolnunk kell a holnapi meg-
lepetésekkel is.

Az első tanulmány az egész *korszakot* átfogja; mellette olvashatunk a kötetben *vázlatos pályaképet* Zek Zoltánról, Kálnoky Lászlóról, Pilinszky Jánosról, Rákos Sándorról, Csoóri Sándorról, részletesebbet Juhász Ferencről és Nagy Lászlórlól, *pályaszakasz-leírást* Kassák Lajosról, Illyés Gyuláról, Erdélyi Józsefről, és Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjéről műelemzést-értékelést*. A tanulmánykötet megtervezésének – a választásnak – mintha a bevezető körkép egyik meg-
állapítása lenne az alapja, nevezetesen az, hogy az utolsó három évtized lírájában „a költői világképek, magatartásformák, élménytípusok, alkotói módszerek és stílustörékvécek változatossága tűnik fel” – főleg az öntörvényűbb szakaszokban. A fiatal lírikusok közül egyet sem mutat be külön portré; „líraeszményük” és törekvéseik alapján azonban igyekszik csoportokba rendszerezni őket a szerző.

A négyféle tanulmánytípus kétféle módszer szülte. Korszakot átfogó írásában úgy rendezi anyagát Fülöp László, hogy szigorúan azonosítja a történelmi és az irodalomtörténeti alkorszakokat, s ezeken belül elkülöníti az elűtő vagy különböző ars poeticákat, világképbeli típusokat. A megítélés-értékelés alapja inkább az eszméiség, a magatartás és a tartalom. A formai, poetikai szempontok sem maradnak ki, azonban érintő-

legesebb a tárgyalásuk, alkalmazásuk is súlytalanabb – jóllehet, például az 56 utáni korszak éppen a verstípusok felvázolásával kezdődik. A többi tanulmány módszerében azonos a *kötetelemzés* meghatározó volta: valamennyinek gerincét a költő kötetének (Szabó Lőrinc) vagy kötetének feltáró elemzése adja, különbség a könyvek számában és – a legtöbbször ezzel fordított arányú – elemzés mélységében mutatkozik. Ez a következetesen alkalmazott megközelítési mód szervezi – az első kivételével – az összes írást; így inkább a szerző kétféle tanulmánytípusáról beszélhetünk.

Az utóbbi típus a cél megjelölésével, behatárolásával, a kötet összbnyomásának, a költő „élménykörének, önarcképének, látásmódjának...” általános jellemzésével kezdődik. Előre közli kialakult véleményét az alkotó „világlátásáról”, magatartásáról, a fogantató élményről; utána bizonyítja tételét úgy, hogy a témákat, motívumokat sorolja-kommentálja; majd kiemeli gondolatmenete szempontjából a legfontosabb – mert azt bizonyító – verseket, és azok rövid – legtöbbször (csak) a tartalmat megvilágító – elemzését nyújtja. A megközelített versek úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy valamennyien a központi tartalom-szempontot mélyítik el és differenciálják különféle aspektusból. Így sok, viszonyításuk miatt árnyalásra is képesé tett fogalom hálójával igyekszik átfogni a verseket. A terminusok jó része szinonim, s emiatt meghatározásait, véleményeit ismételve-tárgtva vagy pontosítva többször is megfogalmazza. A rokonértelmű meghatározások eredménye legtöbbször a változatosság és az árnyaltság. A szinonimia csak elvétve indukál homályosságot, akkor például, amikor alig deríthető ki, hogy a téma, a verstárgy és a motívum milyen viszonyban áll egymással. Mégis, mintha a *motívumok* föl-sorakoztatása és értelmezése lenne a központi rendező elv. Főleg a frissebb keltezésű írásokban differenciáltabb a gondolatközlés módszere, nem elégszik meg a kutató egy-egy megállapítással, hanem az alaptendenciával ellentétes irányú költeményekre is utal, így a költői világkép élet-szerűbb, teljesebb leírásáig jut el.

Ebben az ismétlő, a gondolatokat-megállapításokat újrafogalmazó közlés-módban fölismérhető a lelkiismeretes tanár, aki a teljesebb megértésre törekedvén bizonyos redundanciát is beletervez előadásába.

Elvétve vitatkozik nyíltan mások megállapításaival; esetleg hiányol, másutt lényegesebbnek tart egy-egy életmű-szakaszt az irodalmi köztudatban elfogadottnál, például

Kassák Lajos vagy Erdélyi József 1945 utáni líráját.

Bár a szerző téma- és célmegjelöléseket kijelenti – olykor indirekte –, hogy nem lép ki a vizsgált kötetből, a tágabb viszonyítások – főleg az alkotók közötti rezonanciákra való utalások – növelhették volna a kötet (így sem kis számú) érdemeit.

Hangja mérsékelten távolságtartó; az objektívításra való törekvése nem jelent egyben hideg szenvtelenséget, sőt nyelve sok helyütt (például Juhász Ferencről és Nagy Lászlóról szólván) megszíneseedik, érzellemmel telítődik meg. Árnyalásra is képes stílusa amellett, hogy idegen szavakat csak indokolt esetben használ, (ez nem mondható el az utóbbi évek sok tanulmányának nyelvéről). A sportszargon zavaró beszüremkedése viszont megbontja, szürkíti ezt az egységesülő nyelvet, amely egyéni stílus kialakítása felé törekszik.

A bevezető tanulmány hasznos eligazító ahhoz, hogy felszabadulás utáni líránk vonulatait elkülöníthessük, megfogalmazhassuk; a kötet egésze pedig sokban hozzájárul a korszak költészetének módszeresebb megismeréséhez.

Kovács Kristóf András

Általános nyelvészeti tanulmányok XI. A szöveg megközelítései. Szerkesztette: Telegdi Zsigmond és Szépe György. Bp. 1976. Akadémiai K. 380 l.

Joggal vetődik fel a kérdés, miért érdekelheti az irodalomtörténészt az *Általános nyelvészeti tanulmányok* XI. kötete. A feleletet A szöveg megközelítései alcím adja meg, hisz az irodalomtörténész vizsgálatainak alapvetően a szöveg a tárgya. Ebből következik, hogy „a szövegelmélettel foglalkozó kutatók tekintélyes része irodalomtudós” (198. l. – Kiefer). Igaz ugyan, hogy a felmerülő kérdések elsősorban az irodalomelmélet számára érdekesek, hatásuk jórészt áttételesen jelentkezik irodalomtörténetírásunkban, van azonban a kötetnek néhány olyan tanulmánya, amely a történeti diszciplína módszer- és eszköztárát közvetlenül is gazdagíthatja.

A *poétikai* kutatások szempontjából legfontosabb Csurai Károly *Egy narratív struktúra-típus néhány szabályszerűsége* c. tanulmánya, mely a generatív poétika általános problémáit nem oldja ugyan meg – a szerző nem is vállalkozik erre –, de tanulságos módszert kínál a magyar irodalom történetében igen fontos

kisepika (pl. anekdota) megközelítéséhez (37–49. l.). Ugyancsak e témakörhöz kapcsolódik Dezső László *Az ószerbhorvát oklevél-szövegek szerkezete* (79–92. l.) és Kiss Sándor *Demarkációs jegyek az irodalmi műben* (223–238. l.) c. dolgozata. Mindkét munka a kompozíció egzaktabb leírásához nyújt segítséget.

Az *eszmetörténeti* problémák szövegelemzés útján történő kibontását végzi el egy Tacitus szöveg alapján Borzsák István *Klasszika-filológiai szöveginterpretáció* c. tanulmányában (27–36. l.). A szöveg valóság vonatkozásait érinti Antal László dolgozata (*Szemantikai interpretáció és nyelven kívüli tartalom*; 5–14. l.), általános, szemiotikai problémáit pedig Kelemen János *Szöveg és jelentés* c. munkája fogalmazza meg (183–196. l.), amely egyúttal a jelentős szemiotikai iskolák marxista kritikáját is elvégzi.

Leggazdagabb anyagot a szövegelemzés *stilisztikai* vonatkozásaihoz találunk. Ilyen kérdést érintenek a már említett tanulmányok (Borzák, Csurai, Dezső, Kiss), s e téren használhatók fel a kötet szorosabban vett nyelvészeti érdeklődésű munkái. Így különösen Pap Mária–Pléh Csaba: „*Hiányos mondat*” *pronominalizáció és a szöveg* (261–277. l.), Mikó Pálné: *A kommunikációs és szövegszerkezeti egységekről* (247–260. l.), Dezséry Judit–Terestyéni Tamás: *Élő szöveg – stúdió-szöveg* (51–77. l.) c. dolgozata. A két utóbbi különösen a különböző műfajok stílusának elkülönítéséhez adhat módszertani tanulságokat.

A szöveg statisztikai feldolgozásának korszerű módját ismerhetjük meg az *Automatikus szövegelemzés a legelső nyelvi szinteken* (Görgey Eszter–Jékel Pál–Papp Ferenc; 115–125. l.) c. munkából, egy viszonylag egyszerű statisztikai jellegű szövegtipológiára pedig Békés Imre *A bekezdésnyi beszédmű tömbösödésének és szintézisének kísérleti vizsgálatáról* c. dolgozata mutat példát (15–25. l.).

Külön figyelmet érdemel Herczeg Gyula stílustörténeti tárgyú tanulmánya: *A mondat-stilisztikai kutatás mint módszer* (127–142. l.). A mondatformák használatának történeti vizsgálata alapján meggyőzővé válik konklúziója, amely szerint a nyelvi forma és kifejezett tartalom vizsgálata során a kettő között ne tételezzünk fel közvetlen, mechanikus kapcsolatot, a mondatformák változása kevésbé függ össze a mondani-valóval, a tartalommal, mint a társadalmilag-történelmileg meghatározott „ízlésbeli mozgásokkal”.

Szólnunk kell még arról, hogy néhány tanulmány a *szövegfelfogás általános kérdéseit*